

Література

1. Евдокимов В.И. Комплексная оценка санитарного неблагополучия территорий Курской магнитной аномалии // *Здравоохранение РФ*. – 2003. – №3. – С. 28-31.
2. Заброда Н.Н., Масликова И.Н. Вклад факторов окружающей среды в демографические показатели. – *Университетская наука: Теория, практика, инновации. Сборник трудов 74-й научной конференции КГМУ и сессии Центрально-Черноземного научного центра РАМН. В 3-х томах*. – Курск: ГОУ ВПО КГМУ Росздрава, 2009. – Т.1. – С.198-199.
3. Семикина Е.В., Заброда Н.Н. Показатели иммунореактивности у крыс при сочетании воздействия факторов производственной среды горнодобывающей промышленности. – *Университетская наука: Теория, практика, инновации. Сборник трудов 74-й научной конференции КГМУ и сессии Центрально-Черноземного научного центра РАМН. В 3-х томах*. – Курск: ГОУ ВПО КГМУ Росздрава, 2009. – Т.1. – С.143-146.
4. Экологические особенности среды обитания населения Жлезногорского района / Иванов В.П., Васильева О.В., Ковальчук М.Л. и др. // *Университетская наука: Теория, практика, инновации. Сборник трудов 74-й научной конференции КГМУ и сессии Центрально-Черноземного научного центра РАМН. В 3-х томах*. – Курск: ГОУ ВПО КГМУ Росздрава, 2009. – Т.1. – С.9-13.а

СОМАТИЧНА І НЕВРОЛОГІЧНА ПАТОЛОГІЯ У ХВОРИХ НА АЛКОГОЛЬНІ ПСИХОЗИ У РЕГІОНІ ЕКОЛОГІЧНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ

А.В. Погосов, К.А. Коржупов

У статті представлені результати порівняльної оцінки коморбідної соматичної і невротичної патології у хворих, які проживають у регіонах з неблагополучною і відносно задовільною екологічною обстановкою. Встановлено, що фактори навколишнього середовища (аномальне геомагнітне поле і техногенне забруднення) посилюють клінічні прояви алкогольної хвороби.

Ключові слова: алкогольні психози, соматична і неврологічна патологія, екологічні фактори

SOMATIC AND NEUROLOGICAL PATHOLOGY IN PATIENTS WITH ALCOHOLIC PSYCHOSES IN THE REGION OF ECOLOGICAL TROUBLE

A.V. Pogosov, K.A. Kurzhupov

The article presents the results of comparative evaluation of comorbidity of somatic and neurological disease in patients living in areas with disadvantaged and relatively satisfactory environmental conditions. Established that environmental factors (anomalous geomagnetic field and anthropogenic pollution) exacerbate the clinical manifestations of alcoholic disease.

Keywords: alcoholic psychoses, somatic and neurological pathology, environmental factors

УДК: 616.89(075)

С.І. Табачников, Є.М. Харченко, Г.А. Пріб, Т.В. Синіцька, Г.Е. Трофімчук
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ ІЗ ЗАЛЕЖНІСТЮ ВІД АЗАРТНИХ ІГОР
(огляд літератури)

Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України, м. Київ

Ключові слова: азартні ігри, патологічний гемблінг, залежна поведінка, психологічні особливості

Ігрова залежність (гемблінг-аддикція, лудоманія) являє собою один з варіантів «хвороб залежної поведінки» (за визначенням А. О. Бухановського) [4] та є однією з найбільш розповсюджених нехімічних аддикцій.

На даний момент патологічна схильність до азартних ігор вважається поліетіологічним розладом, що виникає внаслідок складної взаємодії психологічних, поведінкових, когнітивних і біологічних факторів [6,25].

Згідно з більшістю концепцій [18], початок формування аддиктивного процесу відбувається завжди на емоційному рівні. Існує емоційний стан, що поєднує

різні (фармакологічні й нефармакологічні) аддикції. В його основі лежить властиве людині прагнення до психологічного комфорту. У нормальних умовах психологічний комфорт досягається різними шляхами: подоланням перешкод, задоволенням цікавості, реалізацією дослідницького інтересу, проявом симпатії до інших людей, наданням їм допомоги, переживанням релігійного досвіду, а також заняттям спортом, психологічними вправами, зануренням у світ уяви і фантазій та ін. У випадках формування аддикцій цей множинний вибір різко звужується: відбувається фіксація на якому-небудь одному способі досягнення комфорту,

усі інші виключаються або відсуваються на другий план і використовуються все рідше. Цей процес автори назвали конвергенцією емоційного комфорту, відзначивши різке обмеження використання способів для його досягнення та способів вибору. Появі критичного відношення звичайно заважає аддиктивна раціоналізація, у процесі якої аддикт намагається знайти логічно прийнятне для самого себе, а якщо буде потреба, то й для навколишніх, пояснення своєї поведінки. Аддиктивна раціоналізація стає особливо необхідною в тих випадках, коли з'являється почуття внутрішнього примусу діяти в аддиктивному руслі. У проміжках між аддиктивною діяльністю розвивається виражений дискомфорт, що провокує наступні реалізації патологічного потягу. У цьому процесі аддикт програє, що приводить до почуття незадоволеності собою, а надалі - до зниженої самооцінки, сорому, комплексу неповноцінності, втрати самоконтролю.

Патогенетичні механізми формування залежної поведінки описуються в рамках біхевіоральних і психоаналітичних теорій. А.О. Бухановским [4] відзначається, що існує два варіанти виникнення аддиктивної поведінки. Оперантне навчання та реактивний імпринг. Оперантне навчання відбувається поступово, по типу повторних підкріплень. Патогенна ситуація, виявляючи вплив через систему слабких, але регулярних або частих впливів, поступово формує стійке порушення в схильній до цього вищій нервовій діяльності. На думку А.О. Бухановського, саме так найбільш часто формується патологічна залежність від гри. Реактивний імпринг викликається надмірним по інтенсивності стресовим впливом, виникаючи у вигляді гострої реакції фіксації незвичайного переживання, яка підкріплюється інтенсивною психоемоційною реакцією.

Психоаналітична концепція патологічного потягу до азартної гри виходить з того, що за нелогічною, постійною упевненістю патологічного гравця у вигранні ховаються інфантильні фантазії всемогутності, очікування необмеженого задоволення своїх бажань [22]. Постійне повернення до гри означає протест, несвідоме агресивне відношення до реальної дійсності, що не бажає повертатися до цих фантазій. Низька сила его у поєднанні з нарцисизмом може сприяти зняттю з себе відповідальності і покладанні її на інших, зокрема на фортуна.

Не дивлячись на схожість патологічної схильності до азартної гри з іншими різновидами аддиктивної поведінки, цей вид залежності має свої відмінні особливості, що вимагають особливих методів дослідження. Згідно із проведеними дослідженнями Казьменкової Н. А., Труфанової О. К. [11] особистостям з патологічною залежністю від азартних ігор властиве:

1. Тенденція до екстраверсії.
2. Виражене прагнення до досягнення своїх цілей на шкоду іншій людині.
3. Тенденція до виставлення себе перед іншими в "кращому світлі".
4. Володіння соціальною сміливістю, середньою

ініціативою в соціальних контактах, характерна впевненість у собі.

Говорячи про особистісні особливості патологічних гемблерів, більшість дослідників [12;6;25] вказує на таку рису, як втрата контролю над власною поведінкою. Було відзначено також, що патологічних гравців відрізняє більш високий рівень нейротизма та імпульсивності, у порівнянні з контрольною групою [17].

Ймовірно, проблемним і патологічним гемблерам властива низька толерантність до нудьги, прагнення до сильних емоцій, які їм дозволяють переживати гру.

С. Сніколопов і Д. Умняшкіна відзначають такі особливості патологічних гравців: труднощі в ідентифікації й описанні власних почуттів; труднощі в проведенні відмінностей між почуттями й тілесними відчуттями; зниження здатності до символізації, про що свідчить бідність фантазії й інших проявів уяви; фокусування більшою мірою на зовнішніх подіях, ніж на внутрішніх переживаннях [9].

А.О. Бухановский зі співавторами [5], характеризуючи преморбідні особистісні риси пацієнтів, що мають азартну аддикцію, відзначається комбінація нестійкості та гіпертимності, переважання екстраверсії, легкість спілкування, азартність, низька здатність до емпатії, схильність до емоційного пересичення. Також автор стверджує, що на розвиток особистості майбутнього гравця впливає виховання: частіше в структурно або функціонально неповній родині, у дисгармонійних стилях.

Аддиктивна поведінка, зокрема, патологічна залежність від азартної гри може бути наслідком недостатньої здатності особистості справлятися зі стресом, що обумовлене несформованістю і неефективністю власних адаптаційних механізмів, до яких відносять психологічний захист, як компенсацію стресу, і копінг, як подолання стресу.

Дослідження, проведене Малигінім В.Л. та ін. [12] виявило, що провідними копінг-стратегіями в стресових ситуаціях у патологічних гравців є: конфронтація, дистанціювання і втеча, що відносяться до дезадаптивних, і неуспішних стратегій, які перешкоджають подоланню важкої ситуації. У стресових ситуаціях патологічні азартні гравці вірогідно частіше, у порівнянні з контрольною групою використовують такі механізми психологічних захистів, як заперечення, витиснення, проєкція й регресія, що вказує на «слабоадаптивний» тип поведінки. [12].

У багатьох дослідженнях (Личко А.Е., 1970; Лысенко И.П., Ревенок А.Д., 1988) відзначається, що аддиктивна поведінка, зокрема наркоманія, найбільше часто формується в осіб з аномаліями характеру. При цьому одні дослідники особливе значення надають нестійкості, епілептоїдності й конформності (Личко А.Е., 1970). Інші – гіпертимним та істероїдним рисам характеру (Егоров А.Ю., 2003; Папырин В.Д., 2005). Питання про значення акцентуованих рис характеру у формуванні ігрової залежності дотепер залишається дискусійним. Так, В.Д. Папірін (2005) відзначає більш

швидке формування ігрової залежності у хворих з гіпертичними рисами характеру, у порівнянні з пацієнтами, що характеризуються гіпотимними особливостями особистості. Навпаки, Ю.Ю. Молчанова (2005) вважає, що процес формування залежності від гри однаковий як для осіб з девіаціями характеру, так і для осіб з «нормальною» психологічною predisпозицією, і більшою мірою обумовлений викривленням ціннісної ієрархії існуючої частини суспільства. Малигін В.Л. із співавторами у своєму дослідженні показав, що серед патологічних азартних гравців вірогідно частіше у порівнянні з контрольною групою виявляються акцентуовані характерологічні риси, з перевагою збудливих, гіпертичних, тривожних і циклотимних типів, що підкреслює значення загострення певних рис характеру в порушенні адаптації й формуванні залежної поведінки від азартної гри, як варіанта патологічної адаптації. Для характерологічних типів з перевагою збудливих рис найбільш властивими є конфронтаційні копінг-стратегії подолання стресу й механізми психологічного захисту по типу заперечення та витіснення. Для гіпертичного типу також найбільш властивою копінг-стратегією є конфронтаційний копінг, а захисними механізмами, які частіше використовуються – проекція й заперечення. Для тривожного типу характерним є використання такої копінг-стратегії як дистанціювання, а психологічних захисних механізмів у вигляді регресії [12].

Окрім особистісних особливостей, що виявляються у гравців, у ряді робіт звертається увага на високу поширеність у них у преморбіді порушень когнітивних функцій. Так, за спостереженнями Зайцева В.В. і Шайдуліної А.Ф. [10] хворі патологічним гемблінгом часто думають, що вони мають особливе «шосте чуття» і більш щасливі, ніж інші люди. В.Д. Менделевич [15], у свою чергу, також відзначає, що патологічні азартні гравці мають більш низьку здатність до прогнозування життєвих подій, у порівнянні з контрольною групою, їх характеризує знижена вольова діяльність і здатність до подолання перешкод. Автор підкреслює комбінацію зазначених рис зі зсувом профілю особистості у бік екстернальності, що перебуває у прямій залежності з емоційною неврвноваженістю.

Так, А. Е. Бобров, Е. А. Кузнецова-Морева в дослідженнях хворих ігровою залежністю виявили низьку диференційованість самосвідомості, незавершеність процесів ідентифікації «Я», недостатню психологічну автономію й схильність до пасивно-споглядального стилю поведінки. Усе це на клінічному рівні, звичайно, виглядає як прояв психічного інфантилізму. Однак автори підкреслюють, що в основі описаних явищ по суті лежать динамічні когнітивні порушення, які багато в чому й визначають умови для формування патологічних пристрастей [3]. Спектр цих порушень досить широкий. Поряд з перерахованими серед них вказують на парціальну некритичність, алекситимію, дихотомічне магічне мислення, що оцінює і порушення здатності до прогнозування та опосередкування. Крім цього,

важливе значення має нестійкість уваги, порушення циклу «сон-пильнування» і неадекватність регуляції психомоторних актів.

Багато дослідників повідомляють про депресію й тривожність патологічних гравців. [6;9;25]. С. Єніколов, Д. Умняшкіна [9] виявили, що більшості проблемних і патологічних гравців властиві глибинна невпевненість у собі, низька самоповага. При цьому, компенсаторно вони мають потребу відчувати себе значимими, всемогутніми. Відхід від реальності у світ гри може свідчити про особистісну незрілість патологічних гравців. Самооцінка патологічних гравців нестійка, вона часто залежить від результатів азартної гри.

Говорячи про мотивацію осіб з ігровою залежністю автори припускають, що в патологічного гравця відбувається викривлення ієрархії мотивів - споконвічне прагнення розваги, проведення дозвілля, реалізації азарту заміняється мотивом нав'язливої необхідності грати в азартну гру; відбувається заміна мотиву на мету.

Проблемним і патологічним гравцям властива слабкість вольової регуляції: вони часто не в змозі припинити гру, хоча багато хто з них помилково вважає, що контролює кількість азартної гри й може дотримуватися бюджету. У процесі розвитку розладу відбувається деградація особистості патологічного гравця. Головним мотивом стає азартна гра, звужується коло інтересів. Гравець віддаляється від близьких, втрачає інтерес до роботи. Регрес проявляється іноді навіть у виборі виду азартної гри - від більш складних карткових ігор, у яких, крім імовірності, відіграють роль навички та інтелект, гемблер переходить до найпростішого виду, що не вимагає яких-небудь інтелектуальних зусиль - ігровому автомату [9]. Очевидно, наявність тих або інших особистісних рис, які різні автори відносять до факторів ризику не є фатальними для формуванні того або іншого виду залежності. Очевидно, ризик формування аддиктивної поведінки необхідно розглядати в єдності особистісних властивостей і соціальних факторів.

Дані особистісні особливості утруднюють соціальну й трудову адаптацію осіб з гемблінг-аддикцією. Соціальна дезадаптація патологічних гравців може проявлятися фінансовою неспроможністю, правопорушеннями, мотивованою необхідністю дістати гроші для гри або розплатитися з боргами, сімейними конфліктами, зниженням професійної продуктивності. Найбільш важкими наслідками є занурення в кримінальне середовище та суїцидальна поведінка.

Отже, на сьогоднішній день не існує єдиної точки зору на те, які риси властиві патологічним гемблерам, як виникає й розвивається залежність від азартних ігор. Потребують дослідження соціальні й психологічні фактори ризику виникнення патологічної залежності, а також особливості підходів до психопрофілактики, психодіагностики й до психокорекції.

Патологічна схильність до азартних ігор може мати несприятливі наслідки для індивіда, родини й суспільства, крім того, при цьому розладі відзначаються високі показники супутніх психічних захворювань. Таким

чином, ранне виявлення й належне лікування можуть обмежувати віддалені несприятливі наслідки як у особистісній сфері, так і у сфері соціального функціонування.

Література

1. Андреев А. С. Патологический гемблинг как частный вариант болезни зависимого поведения [Электронный документ] / А. С. Андреев, А. О. Бухановский, Е. В. Дони // 2007 – Шлях доступу : URL: <http://centerphoenix.ru/print.php?id=89>. – Заголовок з екрану.
2. Аригунова Н.Н. Исследование азартного игрового поведения среди студентов // Материалы Всероссийской 66-й итоговой студенческой научной конференции им. Н. И. Пирогова (Томск, 23–25 апреля 2007 г.) / под ред. В. В. Новицкого, Л. М. Огородовой. – Томск: Сибирский государственный медицинский университет. – 2007. – С. 103–104.
3. Бобров А.Е. Игровая зависимость: старая или новая проблема психиатрии? / А.Е. Бобров, Е.А. Кузнецова-Морева // Игровая зависимость: мифы и реальность: материалы международной конференции / под ред. акад. РАМН Т.Б.Дмитриевой. М.: РИО ФГУ «ГНЦ ССП Росздрава», 2007. С. 3–8.
4. Бухановский А.О. Зависимое поведение: клиника, динамика, систематика, лечение, профилактика : пособие для врачей. / А.О. Бухановский, А.С. Андреев, О.А. Бухановская. – Ростов на Дону, 2002. – 60 с.
5. Бухановский А.О. Факторы предрасположения к патологическому гемблингу / А.О. Бухановский, В.А. Солдаткин, И.В. Баранова // Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. – 2008. – Т. 108. – № 10. – С. 20–25.
6. Егоров А. Патологическое влечение к азартной игре как модель нехимической зависимости (обзор) / А. Егоров, Б. Цыганков, В. Малыгин // Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. – 2006. – Т. 106. – № 5. – С. 63–70.
7. Егоров А.Ю. Алкоголизация и алкоголизм в подростково-молодежной среде: личностные особенности, клинические проявления, половые различия / Егоров А.Ю. // Вопросы психического здоровья детей и подростков. – 2003. – № 1(3). – С. 10–16.
8. Егоров А.Ю. Нехимические зависимости [Монография] / А.Ю. Егоров. – СПб.: Речь, 2007. – 190 с.
9. Ениколопов С.Н. Психологические проблемы влечения к азартным играм / С. Н. Ениколопов, Д. А. Умняшкина // Вопросы психологии. – 2007. – № 3. – С. 82–99.
10. Зайцев В.В. Как избавиться от пристрастия к азартным играм / В.В. Зайцев А.Ф. Шайдулина. – СПб.: Нева, – 2003, – 128 с.
11. Казьменкова Н. А. Патологическое влечение к азартным

играм: особенности личности у больных / Н. А. Казьменкова, Труфанова О. К. // Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. – 2008. – Т. 116. – № 8. – С. 23–27.

12. Малыгин В. Л. Патологический гемблинг: особенности личностных свойств как факторы риска формирования зависимости от азартной игры / В. Л. Малыгин, Б.Д. Цыганков, Хвостиков Г.С. [и др.] // Медицинская психология в России. – 2009. – №1. – С. 21–26.

13. Папырин В.Д. К вопросу зависимости от азартных игр / В.Д. Папырин // Современные достижения наркологии. Материалы конференции, посвященной 20 летию Национального научного центра наркологии, 20–23 марта 2005 г. – Москва : Наука, 2005. – С. 87–88.

14. Пятницкая И.Н. Наркомания / И.Н. Пятницкая. – М., 1994. – 541 с. 13.

15. Руководство по аддиктологии / Под ред. проф. В. Д. Менделевича. СПб.: Речь, 2007.—768 с.

16. Смудевич А.Б. Неалкогольные токсикомании / Смудевич А.Б. // В кн.: Руководство по психиатрии (под ред. А. В. Снежневского). – М.: Медицина, 1983. – Т. 2. – С. 328–341.

17. Солдаткин В. А. Личностные характеристики больных патологическим гемблингом / В. А. Солдаткин, Д. Ч. Мавани, А. О. Бухановский, И. В. Баранова // Кубанский научный медицинский вестник – 2008 – №3–4 – С. 97–102.

18. Солдаткин В.А. Концепции происхождения зависимого поведения (на модели патологического гемблинга) / В.А.Солдаткин // Психиатрия и психофармакотерапия. – 2008. – №3 – С. 4–12.

19. Солдаткин В.А. Подход к классификации патологического гемблинга / В.А. Солдаткин, А. О. Бухановский // Психическое здоровье. – 2008 - №3 – С.69-74.

20. Старшенбаум Г. В. Динамическая психиатрия и клиническая психотерапия. / Старшенбаум Г. В. – М.: Изд-во Высшей школы психологии, 2003. – 367 с.

21. Barker J. C. Aversion therapy for compulsive gambling / J. Barker, M. Miller, // Lancet. – 1966. – № 1, P. 491–492.

22. Bergler E. The Psychology of the Gambler / Bergler E. – New York : International University Press, 1957.

23. McConaghy N.. Controlled comparison of aversive therapy and imaginal desensitization in compulsive gambling / N. McConaghy , M. Armstrong, A. Blaszczyński [et al] // British Journal of Psychiatry – 1983. – №142, P. 366–372.

24. Dickson L. M. The Prevention of gambling problems in youth: a conceptual framework / Dickson L. M., Derevensky J. L., Gupta R. // Journal of gambling Studies. Vol. 18. – 2002. – No. 2.

25. Sanju S. Патологическая склонность к азартным играм: Оценка и лечение / Sanju George , Vijaya Murali // Обзор современной психиатрии. – 2006. – Вып. 2 (28). – С. 97–104.

26. Sharpe L. Towards a cognitive-behavioural theory of problem gambling / L. Sharpe, N. Tarrier // British Journal of Psychiatry. – 1993. – № 162. – P. 407–412.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЦ С ЗАВИСИМОСТЬЮ ОТ АЗАРТНЫХ ИГР (обзор литературы)

С.И. Табачников, Е.Н. Харченко, Т.В. Синицкая, Е.В.Харчук

В статье рассмотрены особенности зависимого поведения, в том числе зависимости от азартных игр. Представлены психологические характеристики лиц с гемблинг-аддикцией.

Ключевые слова: азартные игры, патологический гемблинг, зависимое поведение, психологические особенности

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PERSONS WITH GAMBLING DEPENDENCE (Literature review)

S.I. Tabachnikov, E.N. Kharchenko, T.V. Synytska, E.V. Kharchyk

The features of dependence behavior and also gambling abuse are considered in the article. Psychological characteristics of persons with gambling-addiction are represented.

Keywords: gambling, pathological gambling, dependence behavior, psychological features